

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ: СТАН ТА ПРІОРИТЕТИ

Досліджено теоретичні основи, стан та пріоритети інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Виявлено інноваційні можливості, параметри та характеристики інноваційного потенціалу аграрного виробництва, обґрунтовано напрями активізації інноваційної діяльності аграрних підприємств.

Ключові слова: агроінновація, інноваційна діяльність, інноваційна політика, інноваційний процес, інноваційний потенціал, інноваційний розвиток, активізація інноваційної діяльності

Постановка проблеми. Міжнародні прогнози агропродовольчого розвитку передбачають зростання світового агропродовольчого попиту, зокрема на зернові, продовження підвищувальної динаміки світових цін та ускладнення ситуації на агроринку, у тому числі під впливом спекулятивних чинників і збільшення попиту на зернові для виробництва біопалива.

Як відомо, можливості суттєвого нарощування розвиненими країнами, що традиційно є основними світовими експортерами агропродовольчої продукції, масштабів сільськогосподарського виробництва, практично вичерпані. Економічний же рівень більшості країн, що розвиваються, є недостатнім для забезпечення адекватного потребам зростання виробництва харчової продукції. Тому вирішення продовольчої проблеми потребує проведення низки системних заходів із переведення національних агропродовольчих комплексів на шлях інноваційного розвитку для створення реального підґрунтя динамічного й збалансованого збільшення обсягів сільськогосподарського і продовольчого виробництва.

Практика інновацій, з одного боку, свідчить про те, що на їх шляху є щемало перепон, які суттєво стримують інноваційний розвиток у державі; з іншого – що інноваційний розвиток стає, а подекуди вже утвердився як стратегічний для розвитку галузей та регіонів. Проте ці кроки вимагають конкретно-наповнення, від організації підготовки кадрів до практичної реалізації масштабних інноваційних проектів та програм.

Аналіз останніх досліджень. Грунтовні дослідження різних аспектів інноваційних процесів в аграрній сфері здійснені провідними вітчизняними вченими, такими як В. Андрійчук, А. Гайдуцький, О. Дацій, Л. Дейнеко, М. Зубець, М. Кісіль, М. Коденська, М. Малік, Г. Підлісецький, М. Садиков, А.В. Чупіс, О. Шестопаль, В. Юрчишин та ін. Окремі аспекти, пов'язані з розробкою та реалізацією стратегії інноваційної діяльності, її інвестиційного та ресурсного забезпечення, а також інформування сільськогосподарських товаровиробників щодо новітніх розробок сільськогосподарської науки та використання інтелектуальної власності в аграрній сфері, досліджували такі вітчизняні вчені, як А. Бондаренко, А. Бузні, О. Бутнік-Сіверський, М. Кісіль, О. Крисальний, М. Кропивко, О. Лапко, М. Лобанов, П. Музика, П. Саблук, М. Садиков, С. Шолудченко та інші, а також російські дослідники Г. Андрєєв, С. Ільєнкова, В. Дергачов, Г. Романенко, Л. Хогберг, Р. Фатхутдінов та інші. В працях до-

слідників розкриваються питання теорії, методології формування засад інноваційного розвитку виробничої сфери, що передбачають вивчення аспектів інноваційного розвитку на наукомісткому аграрному ринку.

Відаючи належне результатам досліджень та їх ролі в збагаченні інноваційної парадигми розвитку, все ж необхідно зазначити, що теоретико-методологічні засади активізації інноваційної діяльності та особливості управління інноваціями саме в сільському господарстві на сьогодні є найменш вивченими; недостатньо розкрито специфіку інноваційного розвитку сільськогосподарського виробництва, яка полягає в тому, що одночасно із застосуванням інноваційних технологій повинні враховуватись соціально-економічні чинники зайнятості населення, розвитку суміжних галузей (рослинництва, тваринництва) та недопущення зниження родючості ґрунтів.

Мета статті. Метою статті є дослідження інноваційних можливостей, параметрів та характеристик інноваційного потенціалу сільськогосподарських виробників, обґрунтування напрямів активізації інноваційної діяльності аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Інноваційна діяльність є важливою складовою системи заходів щодо прискорення розвитку сільського господарства, підвищення його конкурентоспроможності й ефективності. Інноваційна діяльність у сільському господарстві суттєво уповільнилася, скоротилися як кількість і якість виконаних наукових розробок, так і чисельність науковців, що є наслідком погіршення умов державного фінансування наукової діяльності. Економічні відносини між наукою та виробництвом недостатньо налагоджені, повільно впроваджуються у виробництво наукові розробки. Оновлення сільськогосподарського виробництва новими сортами, технікою, технологіями стримують також низька платоспроможність сільськогосподарських товаровиробників і недостатня інформованість їх щодо новітніх досягнень вітчизняної сільськогосподарської науки.

Особливістю впровадження інноваційних технологій в аграрному секторі економіки є велика різноманітність виробників, починаючи від дрібного селянського сектора: домогосподарства, фермерські господарства (малий бізнес), сільськогосподарські підприємства різних організаційних форм (колективні, приватні, приватно-орендні, товариства з обмеженою відповідальністю, акціонерні товариства відкритого і закритого типу, сільськогосподарські виробничі кооперативи, державні підприємства). Окрім названих суб'єктів господарювання, в останні роки створюються великі холдингові об'єднання. Всі ці організаційні структури працюють на орендованих землях з різними площами сільськогосподарських угідь – від 2 до 10 тис. га. В названих структурах основоположним засобом виробництва стали землі, орендовані у дрібних власників [5, с. 58].

У найширшому розумінні агроінновація – це нововведення, що реалізується в аграрній сфері. Науковці пропонують різні підходи до визначення цього поняття. Так, агроінновацію трактують і як системні впровадження в аграрну сферу результатів науково-дослідної роботи, що приводять до позитивних якісних та кількісних змін у характеристиці взаємозв'язків між біосферою та техносферою, а також поліпшують стан навколишнього середовища, або як результат праці, отриманий завдяки застосуванню нових наукових знань, що перетворюють процес функціонування та розвитку виробничо-господарської системи АПК в напрямі підвищення її ефективності, стійкості та системної якості відносин [4, с. 32]. Вважаємо що, агроінновацію можна розглядати як нововведення в галузі сільського господарства (сортів рослин, порід тварин, засобів захисту рослин або тварин, технологій вирощування), що супроводжується отриманням комерційного ефекту.

Специфіку інновацій в аграрному секторі зумовлено особливостями самого сільського господарства, де основним фактором виробництва виступає зем-

ля, в процесі виробництва існує чітка взаємодія з живими організмами (рослинами, тваринами), виробництво має сезонний характер та високий рівень ризику. З упровадженням новачій у галузь види продукції, як правило, не змінюються, тільки набувають покращених властивостей. Інноваційний розвиток АПК не можливий без достатнього фінансового забезпечення. Нині ключовою є проблема залучення інвестиційних ресурсів в інноваційний розвиток та їх раціонального використання, і від розв'язання цієї проблеми залежать можливості подальшого економічного розвитку аграрного виробництва. Інвестиційний дефіцит, зумовлений згортанням державної фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств, відсутністю розвиненої фінансово-кредитної інфраструктури, зміною домінант державної аграрної політики, зумовленою вступом України до СОТ, перманентним збільшенням диспаритету цін на промислову та сільськогосподарську продукцію, високим рівнем зношення матеріально-технічної бази аграрного виробництва низькою інвестиційною привабливістю окремих сегментів аграрної сфери, – є фактично основною перешкодою для активізації інноваційного попиту товаровиробників.

В умовах окресленого стану аграрного сектора надзвичайно важливою є диверсифікація інструментів кредитної підтримки сільськогосподарських виробників, нагромадження власних інвестиційних ресурсів суб'єктами аграрного підприємництва, запровадження оптимальних схем оподаткування та страхування, врахування екологічного чинника при розробленні інвестиційної стратегії потужних агропромислових об'єднань [3, с. 67].

Нині постало найважливіше завдання – визначити ефективний шлях подальшого розвитку агропромислової сфери регіонів відповідно до тих напрямів, які вже визначені, розвиваються і перевірені часом в країнах – лідерах світової економіки, тобто створення холдингів, технологічних парків, кластерів. Кластери забезпечують диверсифікацію економічної діяльності, підвищення конкурентоспроможності, інноваційну орієнтацію, стимулюють розвиток регіонів і територій. При цьому слід враховувати пріоритетний розвиток окремих видів економічної діяльності на території, що, при формуванні регіональних кластерів, має бути одним з визначальних питань для досягнення конкурентної стійкості регіону.

Кластери є ключовою регулюючою силою новаторства, що дозволяє регіонам створити важливі проекти спеціалізованих виробництв, щоб зміцнити свою роль як активних і привабливих партнерів в глобальній економіці. Кластерна політика, яка базується на активній співпраці між урядом, організаціями, підприємствами, науковими і освітніми організаціями і іншими відповідними структурами на регіональному рівні, є ефективним інструментом підвищення конкурентоспроможності компаній і регіонів. Така висока оцінка великої ролі і значення кластерів дає основу вважати, що за ними велике майбутнє, і усі країни Європи, у тому числі і Україна, мають вживати заходів зі створення і розвитку кластерної системи господарювання. Формування і розвиток територіальних і міжгалузевих кластерів є одним з основних методів активізації інноваційних процесів в ринкових умовах.

Регіональний кластер – це мережева структура, що включає представників влади, бізнес-співтовариства, наукові установи, організації громадянського суспільства в регіоні, згуртованих навколо ядра конкурентоспроможної економічної діяльності. Територіальна концентрація (спеціалізація), поєднання кооперації і конкуренції забезпечують підприємствам кластерів сумарні конкурентні переваги порівняно з окремими підприємствами, що підвищує їх експортні можливості. Загальну характеристику сучасного кластера в умовах функціонування на території регіону можна представити як складну струнку систему господарювання за багатьма напрямками інноваційної і інших видів діяльності. Так, створений в Придніпровському регіоні інноваційний виробничий кластер орієнто-

ваний на сільськогосподарське машинобудування. Засновниками виробничого кластера стали Дніпровський регіональний центр інноваційного розвитку, Придніпровський науковий центр НАН України і МОН України, Дніпропетровський державний аграрний університет, Таврійський державний агротехнічний університет, Громадська організація «Технологічний парк «Машинобудівні технології», Громадська організація «Інноваційно-технологічний кластер «АГРО-БУМ». Цей кластер створений з метою сприяння інноваційному розвитку і підвищенню конкурентоспроможності продукції суб'єктів сільськогосподарського машинобудування, формування ефективної системи взаємодії між підприємствами – учасниками кластера і споживачами продукції, формування у рамках кластера скоординованої технологічної і ринкової політики розвитку сільськогосподарського машинобудування України на базі кращих інноваційних технологій. Створення такого кластера дозволяє прискорити виробництво конкурентоспроможної інноваційної продукції у сфері сільськогосподарського машинобудування, яка споживатиметься не лише в країні, але і за її межами.

У сучасних умовах одним з ключових завдань державної політики України має стати формування системи відносин між аграрною наукою, освітою та сільськогосподарським виробництвом, коли інновації стають основою прогресу аграрної економіки та суспільства, а потреби інноваційного розвитку АПК, у свою чергу, багато в чому визначають і формують найважливіші напрями наукової діяльності. Саме тому для фінансового забезпечення інноваційного розвитку агропромислового комплексу необхідно сконцентрувати капітал на пріоритетних напрямках розвитку, зокрема освіті, науці, прогресивних технологіях, підприємницькій активності на ринку наукомісткої продукції; забезпечити організацію конкурентоспроможного виробництва агропродовольчої продукції, що можливо завдяки концентрації інвестицій у пріоритетних сферах, зокрема здійсненню інвестицій в розвиток людського капіталу, що є основою вироблення і впровадження нових знань організаційного, технологічного, економічного, екологічного спрямування; переорієнтувати інвестиції в розвиток галузей сільського господарства з порівняно високою інтенсивністю виробництва, що нині потребують якнайшвидшого відродження на новій техніко-технологічній основі, забезпечують створення додаткових робочих місць на селі та виробництво імпортозамінних товарів; впроваджувати інвестиційно-інноваційні проекти будівництва промислових об'єктів з переробки енергетичних продуктів і виробництва біопального, що сприятиме випуску альтернативних видів екологічно чистого пального, утилізації надлишків виробленої сільськогосподарської продукції та проміжної продукції промислового виробництва, створенню нових робочих місць, збільшенню доходів сільського населення та надходжень до бюджету.

Висновки. У сучасних умовах інноваційний розвиток підприємств агропромислового виробництва можливий тільки на основі відповідної моделі, яка має враховувати регіональні особливості агропромислового виробництва та можливості інноваційного розвитку. Становлення інноваційної моделі розвитку агропромислового виробництва є системною проблемою і вимагає комплексного вирішення таких питань: поетапного підвищення рівня фінансування регіональної аграрної науки за рахунок усіх джерел з метою перетворення галузей агропромислового виробництва, зокрема сільського господарства, на високотехнологічні; підвищення результативності регіональної аграрної науки та створення потужного пакета конкурентоспроможних інновацій, насамперед нових агро- та біо- технологій; селекційних досягнень у рослинництві та тваринництві, сучасних технічних комплексів, адаптованих до умов конкретної ґрунтово-кліматичної зони; формування економічних механізмів стимулювання попиту агроформувань на інноваційну продукцію, пільгове кредитування ресурсів та кредитної підтримки й пільгового оподаткування інноваційних проектів; підвищення рівня капіталізації інтелектуальної власності через уведення її об'єктів

у господарський обіг та подальше використання результатів, отриманих від їхнього використання, на фінансування науково-дослідних розробок; створення гнучкої сучасної регіональної інноваційної інфраструктури, здатної разом з відповідною загальнодержавною інфраструктурою забезпечувати швидкий перехід від фундаментальних і прикладних досліджень до практичного застосування їхніх результатів.

У розробці та впровадженні інноваційної моделі розвитку в перспективі важливу роль буде відігравати науково-методичне забезпечення сільськогосподарських підприємств, яке здійснюється через науково-дослідні установи, виші, служби науково-технічної інформації, консультаційні центри й організації, а також інші установи всіх форм власності та відомчої підпорядкованості.

Список використаної літератури

1. Гордієнко В.П. Інноваційний розвиток регіонів на основі технопаркової концепції / В.П. Гордієнко // Економічний простір. – 2011. – № 46. – С. 37–44.
2. Інноваційний розвиток економіки та напрямки його прискорення: наукова доповідь / Ю.М. Бажал, І.В. Оdotюк, М.С. Данько, О.О. Лапко та ін.; ред. В.П. Александрова / НАН України; Інститут економічного прогнозування. – К.: Ін-т економічного прогнозування, 2002. – 80 с.
3. Дацій О.І. Фінансове забезпечення інновацій в агропромисловому комплексі України / О.І. Дацій // Проблеми інвестиційно-інноваційного розвитку. – 2011. – № 1. – С. 65–76.
4. Кот О.В. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та його організаційно-економічне забезпечення / О.В. Кот // Проблеми науки. – 2008. – № 9. – С. 30–37.
5. Ткаченко В.Г. Кластери в системі аграрного виробництва: сутність і значення в реалізації інноваційної політики держави / В.Г. Ткаченко, В.І. Богачев // Вісник економічної науки України. – 2011. – № 2. – С. 182–189.

Исследованы теоретические основы, состояние и приоритеты инновационной деятельности сельскохозяйственных предприятий. Выявлены инновационные возможности, параметры и характеристики инновационного потенциала аграрного производства, обоснованы направления активизации инновационной деятельности аграрных предприятий.

Ключевые слова: агроинновация, инновационная деятельность, инновационная политика, инновационный процесс, инновационный потенциал, инновационное развитие, активизация инновационной деятельности.

Theoretical bases, state and priorities of innovative activity of agricultural enterprises, are investigational. Found out innovative possibilities, parameters and descriptions of innovative potential of agrarian production, reasonably directions of activation of innovative activity of agrarian enterprises.

Key words: агроінновація, інноваційна діяльність, інноваційна політика, інноваційний процес, інноваційний потенціал, інноваційне розвиток, активізація інноваційної діяльності.

Надійшло до редакції 5.04.2012.